

Zoológ Daniel Jablonski podnikol do Albánska od roku 2007 viac ako desať výprav, aby v krajine skúmal miestne plazy a obojživelníky.

Odborník pôsobí na Katedre zoológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a o krajine na západe Balkánskeho polostrova s láskou hovorí: „Albánsko je úžasná krajina, ktorá je jedinečnou zmesou Orientu a Európy. Má starobylé tradície, unikátny jazyk a národ, o ktorého pôvode sa stále vedú debaty. Množstvo hôr a rozmanitých biotopov na takom malom území robí z Albánska európsky unikát.“

V krajine žije množstvo vzácnych druhov, ktoré nikde inde neuvídite, alebo len veľmi vzácné. „Je to jedna z posledných divočín Európy, v ktorej sa dá stále robiť dobrodružný bádateľský výskum.“

ŽIVOT S PASTIERMI

Vedec precestoval skoro celý svet, no o pohorí Trebeshina na juhu Albánska vraví, že je to jedno z najkrajších miest, aké videl. „Na prvý pohľad vyzerá miestna krajina nehostinne, ale keď sa ráno zobudíte, vychádza slnko a v pozadí počujete, ako ovciam a kozám zvoní zvonce, a cez ešte vlhký vzduch sa pozriete do diaľky, žijete len tým krásnym okamihom. Ako na dlani máte takmer všetky juhoalbánske pohoria. A ak sa pozriete zblízka, môžete zbrať všetky tie úžasné živočíchy,“ povedal Jablonski.

Kopce Trebeshiny sú posiate trsmi trávy, ktoré spásajú stáda oviec a koz, čo vo výške až okolo 1800 metrov nad morom chovajú miestni pastieri. Žijú skromne v chatrčiach z kameňov a dreva, kde sa ukrývajú pred silným horským slnkom, ktoré v lete hreje natoľko, že sa teploty šplhajú až k štyridsiatke.

„Príbytok tvorí často jediná miestnosť, v ktorej spia aj traja pastieri,“ vraví zoológ a o prostom živote miestnych dodá: „Živia sa tak, že mlieko a syry, ktoré vyrobia, znášajú do dediny, niekedy aj na mulách, čo môže trvať aj viac ako deň. Pol roka žijú v horách a zvyšok roka sú dole v dedine. Keď sú v horách, konzumujú nejaké to mäso a aj syry, ktoré im zrejú v príbytku. Zdroje pitnej vody sú vzácne, a preto sa voda často nosí z dediny. Pastieri pijú mlieko, striedmo aj rakiju, a robia vynikajúcu kávu.“

VIPERA GRAECA

Na pohorí Trebeshina, rovnako ako na asi 50 kilometrov vzdialenom pohorí Tomorr, a na ďalších vybraných lokalitách Albánska žije vzácna vretenica *Vipera graeca*. „Ide o jedného z najohrozenejších európskych hadov,“ povie vedec.

Jablonski a jeho kolegovia vydali minulý rok štúdiu, v ktorej dokázali, že *Vipera graeca* nie je poddruhom rozšírenejšej, hoci tiež kriticky ohrozenej vretenice *Vipera ursinii*, a povýšili ju na samostatný druh, takže v Európe pribudol celkom nový had.

„Keď som videl svoju prvú vretenicu *Vipera graeca*, bol som nadšený. Je to veľmi vzácny had, ktorý žije v Albánsku len na pár lokalitách. Toto horské prostredie s veľkými teplotnými roz-

Pastier na Trebeshine.

FOTO – 5X ARCHÍV DANIEL JABLONSKI

Vedec Daniel Jablonski skúmal v Albánsku jedného z najohrozenejších európskych hadov či najväčšiu suchozemskú korytnačku Európy

Albánsko je posledná divočina Európy

OTAKAR HORÁK
reportér

dielmi medzi dňom a nocou jej vyhovuje. Na jednej jesennej výprave sme spozorovali samicu pri pôrode mláďat, čo je veľmi vzácny okamih,“ hovorí zoológ.

Vedec vysvetlil, že živočích nie je úplne plachý a ľudí sa nezľakne, hlavne preto, že je zvyknutý na čulú aktivitu v horách, najmä dobytky a pastierov. „*Vipera graeca* nie je agresívna, často okolo nej môžete prejsť vo vzdialenosti len niekoľko centimetrov a ani sa nepohne. Zaujímavé je, že *Vipera graeca* sa živí hlavne hmyzom a loví aj endemické (také, ktoré žijú len na vybranom území a nikde inde, pozn. red.) koníky a sarančatá. Medzi nimi sme s kolegami z Maďarska objavili aj dosiaľ neznáme druhy,“ pochválil sa zoológ ďalším objavom z Albánska.

Začudovali sme sa, keď zoológ povedal, že *Vipera graeca* je nie príliš jedovatý had, a spýtali sme sa, na čo je jed vretenice, ktorá sa

Daniel Jablonski (1987) je zoológ. Pôsobí na Katedre zoológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.
FOTO N – TOMÁŠ BENEDIKOVÍČ

živí malými bezstavovcami.

„Keď je reč o evolúcii jedov, musíme uvažovať v širšom kontexte. Je možné, že v minulosti, počas glaciálneho obdobia, využívali vretenice jed na lov inej potravy ako dnes, napríklad hlodavcov, ktorými sa tieto vretenice tiež živia. Nezabúdajme ani na mláďatá, ktoré sú veľmi drobné a jedom väčšiu koristť paralyzujú. Dospelé vretenice však jed pri love pravdepodobne príliš nevyužívajú. Keď som ich

niekoľkokrát pozoroval pri love a prijímaní potravy, videl som, ako sa ulovený hmyz pri prehĺtaní stále hýbal.“

Keďže v lete panujú v Albánsku vysoké teploty, mnoho plazov, hlavne hady sa cez deň ukrývajú, odpočívajú a aktívne sú predovšetkým po súmraku. „Hoci patria plazy medzi živočíchy, ktoré sú závislé od teploty svojho prostredia, na silnom stredomorskom slnku by sa v lete veľmi rýchlo prehriali. Preto

sa terénom pohybujú a lovia ráno, za súmraku alebo až po zotmení.“

Zoológ a jeho tím tomu prispôsobili aj svoj pracovný režim a často robili hlboko do noci. „Letné Stredomorie je na tom v tomto ohľade podobne ako trópy. Ak by ste sa dažďovým tropickým lesom prechádzali cez deň, skoro nič by ste nevideli. Čo sa týka Albánska, niektoré druhy sú takmer výlučne nočné, napríklad hady z čeľade Erycidae. Sú veľmi vzácne, skryto žijúce a vyzerajú ako malé veľhady.“

DOBRODRUŽNÁ PRÍHODA

Na juhovýchode Albánska pri meste Korčë, ktoré sa nachádza neďaleko hraníc s Gréckom, žili pred časom Jablonski a jeho kolega zoológ Daniel Gruľa z UK v Bratislave príhodu s protidrogovou jednotkou, ktorá v lokalite vykonávala zásah proti mafii s marihuanou.

„Išli sme cez miestny priesmyk, bolo po 23. hodine, obe ŠPZ nám nebolo vidieť, lebo boli od blata, a v aute sme boli celko-

Daniel Jablonski,
zoológ, UK v Bratislave

VEDA

Skokan albánsky, *Pelophylax shqipericus*, žije v okolí Skadarského jezera.Korytnačka žltočierna, *Testudo marginata*.Vretenica *Vipera graeca*.

Mesto Skadar leží na severe pri Skadarskom jazere.

vo traja chlapi. Asi to vyzeralo dosť podozrivo. Dve policajné vozidlá pri nás zastavili a keď som sa rozbiehal, jedno z nich nás chcelo zastaviť a zhodou okolností do nás narazilo. Vyskákala z neho policajná jednotka so samopalmi, no keď zistili, že sme iba turisti, ospravedlnili sa nám," opisuje neprijemné zážitky Gruľa.

Podľa neho je v lokalite pomerne bežné, že sa zloději vydávajú za políciu, a pod zámienkou kontroly prepádajú autá. „Samí od seba nám ukázali svoje preukazy, aby nás uistili, že sú naozaj policajti," dodal Gruľa. Obchod s drogami stále sužuje niektoré lokality Albánska, povedal Jablonski a doplnil: „Keď sme chodili do hôr za vretenicami, sprevádzali nás miestni, s ktorými sme sa spriatelili, a tí nám radili, kam by sme radšej nemali chodiť“

KORYTNAČKA SO SPEČENÝM PANCIEROM

Lokalitu, ktorá leží juhozápadne od mesta Korčë v samom cípe Albánska pri gréckych hraniciach medzi mestami Sarandë a Konispol, opisuje vedec Jablonski ako oblasť s najväčšou diverzitou plazov v Albánsku.

„Je to úžasné miesto. Na malej ploche máte najrôznejšie typy prostredia od lagúny tektonického pôvodu a typicky mediteránnu krajinu po takmer kilometer vysoké kopce. Na nich rastú niektoré vzácne rastliny, a máte

tu aj niektoré endemické druhy plazov. Celkovo tam žije až 26 druhov týchto živočíchov," povedal Jablonski.

V oblasti vedci pozorovali aj najväčšiu suchozemskú korytnačku Európy, korytnačku žltočiernu (lat. *Testudo marginata*).

Zoológ Gruľa vysvetľuje, že živočích, ktorého našli, bol unikátny: „Korytnačka mala spečený pancier a pravdepodobne prežila požiar. Pastieri často v letných mesiacoch vypaľujú pasienky, aby mali lepšiu pastvu. Miestni hovoria, že požiare niekedy zakladajú aj lokálni „developeri“, aby tak znížovali ceny pozemkov, najmä v prímorských oblastiach“

Jablonski hovorí, že miestni ľudia často netušia, aké vzácne živočích, medzi nimi hady, v ich krajine žijú. V Albánsku žije až 17 druhov hadov z celkových 40 druhov plazov a Jablonski s kolegami vyrobili postery, ktoré posielajú do miestnych škôl a národných parkov, aby medzi obyvateľmi popularizovali miestnu faunu a prispeli k jej ochrane.

Zoológ Gruľa hovorí, že s ochranou prírody v Albánsku je to „všelijaké“, a dodá, že viac ako legislatíva chráni albánsku prírodu to, že „mnohé lokality sú stále nedostupné. Hory sú vysoké, cesty sú často zlé a hustota osídlenia je nízka. Problémy začínú vznikať vtedy, keď sa postaví dobré cesty“.

„Vybavuje sa mi jeden kaňon rieky Vjosa na juhu Albánska,"

doplní kolegu Jablonski, „ktorý je celý od nánosov plastových fliaš, tašiek a vrecúšok, keď v ňom v lete opadne voda. Odvoz odpadu v Albánsku niekedy viazne a v riekach okolo miest na niektorých lokalitách pláva neporiadok. Je pomerne bežné, že v nich Albánci umývajú autá, hoci umývačky majú na každom kroku.“

KRVNÁ POMSTA

Albánsko sa delí na prevažne kresťanský sever a moslimský stred a juh, čo súvisí s izolovanosťou horských osád pohoria Prokletije na severe, kde bol vplyv Osmanskej ríše obmedzený. „Islam berú moslimovia v Albánsku pomerne vlažne," vraví Jablonski o skúsenostiach s náboženstvom v krajine a dodáva: „Albánsko je aj známe tým, že v roku 1967 pod vplyvom čínskej kultúrnej revolúcie zakázali praktikovať náboženstvo a krajina sa vyhlásila za prvý ateistický štát. Viac ako náboženstvo často určovalo chod spoločnosti zvykové právo (kanun) a takzvaná besa, čiže čestné slovo.“

Mesto Skadar a Skadarské jazero, ktoré je úplne na severe na hranici s Čiernou Horou, som pred desiatimi rokmi navštívil aj ja, ako turista.

Cez rieku Drin viedol most, na ktorom sa striedala jednosmerná premávka z mesta a do mesta a vozovku tvorili drevené dosky. Keď sme sa dostali na druhú stranu rieky k pev-

nosti Rozafa, ktorá sa vypína nad mestom, sprievodkyňa nám povedala, že asi dva týždne predtým sa pod niektorým z vozidiel na moste dosky zlomili, takže auto zahŕňalo do vody.

„Ja som bol v Skadare po prvý raz pred 11 rokmi," vraví Jablonski. „Ulice boli vtedy dosť rozbité a prašné. Teraz je Skadar zrekonštruovaný a je to veľmi príjemné miesto. Do mesta aj regiónu sa veľa investuje, lebo je to turistický magnet.“

Zoológ dodal, že v okolí Skadarského jazera žije endemický druh vzácnkej žaby, skokan albánsky (lat. *Pelophylax shqipericus*).

Skadarskú oblasť dodnes sužuje zvyk krvnej pomsty (gjak-marrja). Ak niekto spácha vraždu, rodina obete a rodina vraha sa znepriatelí a rodina obete môže pomstiť smrť svojho člena vraždou niekoho zo znepriateľenej rodiny.

BBC píše, že v Skadarskom regióne sú dodnes desiatky znepriateľených rodín, ktorých členovia opúšťajú domovy len minimálne, lebo sa boja, že by ich z pomsty zabili. To je aj prípad tínedžera Nika, ktorý je v ohrození vždy, keď opustí domov, lebo ho môžu zabiť za zločiny jeho predkov, ktoré spáchali, keď ešte nebol na svete. „Hriech“ v rodine, v ktorej sa dopustili zločinu, sa totiž dedí. Z obáv o vlastný život nechodí Niko ani do školy.

Symbolom dnešného Albánska sú betónové bunkre, ktorých bolo po krajine v roku 1983 rozosiatach okolo 175-tisíc. V 60.

Bežní ľudia by sa pre vás niekedy až rozdali. Staré zvykové právo v Albánsku hovorilo, že host' je akoby na úrovni Boha.

Daniel Jablonski,
zoológ, UK
v Bratislave

až 80. rokoch minulého storočia ich dal postaviť miestny komunistický diktátor Enver Hodža ako obranu pred prípadným vojenským napadnutím. „Staval tiež veľmi úzke cesty, ktoré mali zabrániť pozemnej invázii tankami.“

Jablonski hovorí, že z bunkrov dnes robia všetko možné, maľujú ich a predstavujú na kaviarne či múzeá. „Niektorí ľudia ich ničia, hlavne preto, ak potrebujú pôdu pod bunkrom. No nie je vôbec jednoduché ich zbúrať. Na tieto hriby, ktoré sú hlavne pri hraniciach, som si už zvykol, vytvárajú miestny kolorit a Albánsko si bez nich už nedokážem predstaviť“

HOST' NA ÚROVNI BOHA

Ľudí, ktorých Jablonski a jeho kolegovia stretli, či už na severe, alebo na juhu Albánska, považuje zoológ za veľmi milých a priateľských.

„Bežní ľudia by sa pre vás niekedy až rozdali. Staré zvykové právo v Albánsku hovorilo, že host' je akoby na úrovni Boha; hostiteľ vás chránil a v krajnom prípade aj za cenu riskovania vlastného života. Host'ovi sa nesmelo ublížiť alebo uraziť jeho česť. Po jedle vás hostiteľ vypraví a ide s vami až k bránke, k hranici svojho pozemku alebo vás autom nasleduje až za dedinu.“

Vedec vraví, že sa mu mnohokrát stalo, že ho úplne cudzí ľudia pozvali na obed či večeru, k stanu mu doniesli syr či mlieko alebo mu pomáhali chytať žaby počas výskumu. „Keď ich pozdravíte v rodnom jazyku, sú unesení. V zapadnutých dedinách sa často zbehli celé húfy detí, aby sa pozreli na tých zblúdencov. Milujem tú zmes zvedavosti, krajiny aj bežných ľudí. Rečou si síce nerozumieme, ale ľudsky áno.“

Keď sú vedci v horách, spia v stanoch a jedia väčšinou konzervy, no keď zídu do miest a dedín, užívajú si miestnu gastro-nómiu. „Jedlo je mediteránne a sú v ňom talianske, grécke a turecké prvky. Milujem baranie mäso a slané ovčie balkánske syry. K tomu vám usmažia zemiaky a spravia paradajkový šalát s olivami a oreganom. Pijú víno a veľa kávy, ktorú varia v džezve. Je vynikajúcej kvality," hovorí Jablonski.

FILM

V ostatných rokoch si vedci berú do Albánska aj kameru. „Momentálne striháme, dokument by sme chceli dokončiť tento rok a mal by mať dve až tri časti. Krajinu predstaví po prírodovednej i kultúrnej stránke. Pripravujeme aj celovečerný dokumentárny film, ktorým by mal asi 50 minút a chceli by sme s ním ísť aj na festivaly," vraví zoológ Gruľa, ktorý bol jedným z kameramanov.

Druhým z nich bol Braňo Molnár, autor viacerých prírodopisných dokumentov, napríklad Žijem Dunajom (2017). Nový projekt možno podporiť na Startlabe.

